

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

RPO-686541-.IV/II/JP

00-090 Warszawa Tel. centr. 22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 22 827 64 53

Warszawa, dnia 18. 10. 2011 r.

Sąd Najwyższy
Izba Cywilna
Pl. Krasińskich 2/4/6
00-951 WARSZAWA

Wniosek
Rzecznika Praw Obywatelskich

Na podstawie art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym {Dz. U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.} w zw. z art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich {tekst jednolity: Dz. U. z 2001 r., Nr 14, poz. 147 ze zm.}

wnoszę

o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie istniejących w orzecznictwie rozbieżności w wykładni i stosowaniu przepisów art. 679, 403 § 2 i 524 ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego {Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.} {dalej: kp.c}, a zawierającej odpowiedź na pytanie:

Czy zmiana lub uchylenie kilku z prawomocnych postanowień, stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy następuje w trybie określonym w art. 679 k.p.c. czy w trybie art. 403 § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c?

UZASADNIENIE

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zarysowała się rozbieżność stanowisk co do trybu, w jakim należy wyeliminować nieprawidłowość polegającą na istnieniu kilku prawomocnych postanowień spadkowych, stwierdzających nabycie spadku po tej samej osobie, jednakże w odmienny sposób. Według pierwszego z dwóch przeciwstawnych kierunków wykładni, w razie wielokrotnego stwierdzenia nabycia spadku po tej samej osobie, należy wznowić postępowanie na podstawie art. 403 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. *{przed 1 lipca 2009 roku - art. 403 § 3 k.p.c.}*. Zgodnie zaś z drugim poglądem, właściwe jest wówczas postępowanie w trybie art. 679 § 1 k.p.c. Ma ono również wznowieniowy charakter i pozwala na uchylenie wadliwego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku.

Pierwszy kierunek wykładni znalazł swoje odzwierciedlenie w uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2002 roku (*sygn. akt V CKN 1258/00, Wokanda 2003/9/8, Biuletyn SN 2003/7/9*). Sąd stwierdził wówczas, że zmiana lub uchylenie kilku z prawomocnych postanowień, stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy, może nastąpić w drodze wznowienia postępowania na podstawie art. 403 § 3 k.p.c. *{obecnie art. 403 § 2 k.p.c.}* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Uzasadniając swój pogląd, Sąd Najwyższy odwołał się do dotychczasowego orzecznictwa, w którym przyjmowano na ogół, że przewidziana w art. 679 § 1 k.p.c. możliwość zmiany lub uchylenia prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wyłącza dopuszczalność skargi o wznowienie postępowania w tej kategorii spraw. W orzecznictwie utrwalił się także pogląd, iż tryb zmiany lub uchylenia postanowienia, przewidziany w art. 679 k.p.c., nie jest właściwy dla usunięcia z obrotu prawnego istniejących kilku, sprzecznych ze sobą orzeczeń o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy *{por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 1983 r., III CZP 65/83, OSNC 1984/7/111}*. W takiej sytuacji skasowanie jednego z orzeczeń możliwe jest tylko w trybie nadzwyczajnym - w praktyce uznawano, że chodzi tu o tryb rewizji nadzwyczajnej. Instytucja ta została jednak usunięta z procedury cywilnej ustawą nowelizującą z dnia 1 marca 1996 r. *{Dz. U. nr 43, poz. 189}*. Sąd Najwyższy wskazał, że likwidując rewizję nadzwyczajną ustawodawca dokonał jednocześnie istotnej modyfikacji przepisów o wznowieniu postępowania. Otóż wznowiając postępowanie na podstawie późniejszego wykrycia prawomocnego wyroku dotyczącego tego samego stosunku prawnego sąd miał obowiązek

rozpoznać nie tylko zaskarżony wyrok, lecz również z urzędu inne prawomocne wyroki dotyczące tego samego stosunku prawnego. To nowe rozwiązanie, dające możliwość szerokiego zakresu orzekania przez sąd, zostało wprowadzone specjalnie, ze względów na ochronę praworządności, powagi prawa i orzeczeń sądowych. Sąd Najwyższy wyjaśnił dalej, że pozwala ono na to, aby jednym postępowaniem objąć wszystkie sprawy, w których zapadły orzeczenia w tym samym przedmiocie *{niejednokrotnie sprzeczne ze sobą}* i usuwając ten patologiczny stan, wydać jedno orzeczenie zgodne z prawem; ma więc zastosowanie także do sytuacji występowania kilku postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy.

Podobne stanowisko Sąd Najwyższy przyjął w uzasadnieniu postanowienia z dnia 26 listopada 2009 roku (*III CSK 30/2009, orzeczenie niepublikowane*). Sąd stwierdził wówczas, iż w razie wielokrotnego stwierdzenia nabycia spadku po tej samej osobie należy wznowić postępowanie z powołaniem się na podstawę późniejszego wykrycia prawomocnego wyroku (postanowienia), dotyczącego tego samego stosunku prawnego, albo wykrycia takich okoliczności faktycznych lub środków dowodowych, które mogłyby mieć wpływ na wynik sprawy, a z których strona nie mogła skorzystać w poprzednim postępowaniu. W toku wznowionego postępowania, a właściwie: wznowionych postępowań, sąd, zgodnie z art. 403 §2 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c, powinien rozpoznać wszystkie postanowienia, a następnie orzec stosownie do treści art. 412 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c, tj. uchylić rozpoznawane postanowienia i wydać rozstrzygnięcie co do istoty sprawy.

W doktrynie kierunek ten poparł *T. Felski* w krytycznej glosie do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1994 roku (*III CZP 40/94, Pal. 1995, nr 3-4, s. 256 i n.*). W jego ocenie, celem postępowania prowadzonego w trybie art. 679 k.p.c. jest jedynie skorygowanie wadliwego orzeczenia, a jego przedmiotem ustalenie kręgu osób uprawnionych do dziedziczenia zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym, co w konsekwencji prowadzi zawsze do zmiany prawomocnego orzeczenia, a nigdy tylko do jego uchylenia. Nadto, autor glosy wyraził pogląd, że skasowanie jednego z dwóch prawomocnych postanowień wydanych omyłkowo w tej samej sprawie powinno następować w drodze wznowienia postępowania nieprocesowego. Trzeba jednak wskazać, że w ocenie *T. Felskiego* przeciwko przyjęciu popieranego przez niego poglądu przemawia gramatyczna wykładnia art. 679 k.p.c, gdzie mowa jest o wyłączności tego trybu oraz zakaz przewidziany w art. 524 § 1 k.p.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyraźnie zarysowała się także druga linia orzecznicza, zgodnie z którą właściwym sposobem usunięcia wskazanej nieprawidłowości jest

wszczęcie postępowania w trybie art. 679 k.p.c. Za takim poglądem Sąd Najwyższy opowiedział się przede wszystkim w uzasadnieniu postanowienia z dnia 8 sierpnia 2003 roku (*V CK 491/02, orzeczenie niepublikowane*). Uznano, że tryb z art. 679 k.p.c. ma charakter wznowieniowy, ze względu na swoją podstawę, którą jest wykrycie okoliczności, że osoba która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku nie jest spadkobiercą lub, że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony i wykrycie dowodów potwierdzających te okoliczności. Sąd wskazał także, iż *ratio legis* rozwiązania przyjętego w art. 679 k.p.c. jest niewątpliwie uproszczenie i odformalizowanie tego postępowania, zwłaszcza w stosunku do osoby, która nie była uczestnikiem postępowania. Nie jest ona bowiem skrepowana ani terminami, ani podstawami w udowodnieniu zarzutu, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział jest inny niż stwierdzony. Sąd Najwyższy podkreślił, że art. 679 k.p.c. lepiej chroni prawo do spadku rzeczywistego spadkobiercy, niż czyniłaby to skarga o wznowienie postępowania. Nadto, Sąd wyraził pogląd, że tryb określony w art. 679 k.p.c. zastępuje skargę o wznowienie postępowania oraz w sposób prosty, jednolity i dostępny eliminuje nieprawidłowości, które mogą powstać na skutek wydania kilku prawomocnych postanowień w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku po tym samym spadkodawcy. Trzeba jeszcze wskazać, że zdaniem Sądu, zgodnie z treścią art. 679 k.p.c. sąd może wydawać zarówno orzeczenia reformatoryjne jak i kasatoryjne w zależności od zaistniałej sytuacji. W przypadku istnienia kilku prawomocnych postanowień w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku po tym samym spadkodawcy, sąd może zatem uchylić tylko postanowienia wadliwe i pozostawić w obrocie prawnym prawidłowe postanowienie albo stosownie do okoliczności zmienić jedno z postanowień, przy uchyleniu pozostałych, by wydane orzeczenie odpowiadało prawdzie materialnej.

Uzasadniając opisywane postanowienie Sąd Najwyższy szeroko nawiązał i w całości podzielił poglądy wyrażone w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1994 roku (*III CZP 40/94, OSNC 1994/11/210*). Sąd oceniając wzajemny stosunek przepisów art. 524 § 1 i art. 679 k.p.c. stwierdził wówczas, że uczestnik postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie może żądać wznowienia tego postępowania z powodu pozbawienia go możliwości działania. W dalszej części uzasadnienia Sąd wypowiedział ogólny pogląd o niedopuszczalności wznowienia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku również na innych podstawach. Nadto, Sąd wyraził zapatrywanie, że art. 679 k.p.c. reguluje wyłączny tryb postępowania w sprawach o uchylenie lub zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. Stosowanie tego trybu realizuje ochronę dziedziczenia przez

rzeczywistego spadkobiercę, zastępuje instytucję wznowienia postępowania w tych sprawach. W dalszych wywodach, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że skarga o wznowienie postępowania nie stanowi odpowiedniego mechanizmu ochrony interesów spadkobierców nie tylko z uwagi na wyłączność trybu określonego w art. 679 k.p.c, ale także z uwagi na przesłanki dopuszczalności skargi, które w znacznym stopniu ograniczają dostępność tego środka prawnego, co w konsekwencji prowadzi do utrwalania nieprawidłowości.

Podobny pogląd Sąd Najwyższy wyraził także w uzasadnieniu postanowienia z dnia 14 września 2004 roku (*III CK 458/03, orzeczenie niepublikowane*). W uzasadnieniu Sąd zwrócił uwagę, że postępowanie określone w art. 679 k.p.c. zostało wprowadzone w miejsce skargi o wznowienie postępowania i racją jego wprowadzenia była konieczność uproszczenia i odformalizowania postępowania o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Nie przekreśla to jednak wznowieniowego charakteru tego postępowania.

Przedstawiony kierunek w doktrynie jednoznacznie poparł *J. Forystek* w krytycznej glosie do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2009 roku (*III CSK 30/09, Rejent 2010, nr 6 s. 122-130*). W jego ocenie, przyjęcie poglądu, że jedyną możliwą drogą wyeliminowania z obrotu prawnego wadliwych postanowień spadkowych jest złożenie skargi o wznowienie postępowania, prowadzi do nieakceptowalnej w państwie prawa sytuacji, w której w związku z upływem terminu do złożenia skargi o wznowienie postępowania strona zostanie całkowicie pozbawiona możliwości wykazania swoich rzeczywistych praw spadkowych i korekty wadliwego postanowienia spadkowego. Nadto, w ocenie autora glosy prowadzi to do sytuacji, w której odrzucając spóźnioną skargę o wznowienie, sąd akceptuje pozostawanie w obrocie prawnym konkurencyjnych i sprzecznych postanowień spadkowych, z których część ewidentnie wprowadza w błąd osoby trzecie działające w dobrej wierze. W konkluzji autor glosy wskazał, że prawo powinno maksymalnie chronić rzeczywistych spadkobierców i ułatwiać eliminowanie wadliwych postanowień spadkowych. Zwrócił uwagę, że takiej ochronie służy stosowanie trybu przewidzianego w art. 679 k.p.c. również w razie wielokrotnego stwierdzenia nabycia spadku po tej samej osobie.

Podsumowując wywody dotyczące drugiego kierunku wykładni, należy przyjąć, że art. 679 k.p.c. lepiej chroni prawo do spadku rzeczywistego spadkobiercy, niż czyniłaby to skarga o wznowienie postępowania. Tryb określony w art. 679 k.p.c. zastępuje skargę o wznowienie postępowania, a racją tego rozwiązania jest uproszczenie i odformalizowanie postępowania o uchylenie lub zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Sąd Najwyższy nie wprowadza w tym zakresie żadnych dyferencji w zależności od tego, czy

w obrocie prawnym funkcjonuje tylko jedno postanowienie spadkowe po tym samym spadkodawcy, czy też jest ich kilka. Istotne jest powstanie nieprawidłowości, którą należy wyeliminować. Tryb określony w art. 679 k.p.c. ma charakter wyłączny i nie może być zastąpiony skargą o wznowienie postępowania.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich przekonujące wydają się argumenty zwolenników drugiej koncepcji, opowiadającej się za tym, aby w razie wielokrotnego stwierdzenia nabycia spadku po tej samej osobie, celem wyeliminowania patologicznej sytuacji prawnej należy zastosować tryb przewidziany w art. 679 k.p.c, a nie skargę o wznowienie postępowania.

Zdaniem Rzecznika z art. 679 k.p.c. wynika, iż dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku niezależnie od tego, czy dowód ten ma zostać przeprowadzony w związku z istnieniem w obrocie jednego, czy wielu postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy. Rzecznik dostrzega wprawdzie, że art. 679 k.p.c. nie stanowi jednoznacznej podstawy prawnej do rozpoznania z urzędu nie tylko zaskarżonego postanowienia, ale także innych prawomocnych postanowień dotyczących spadku po tym samym spadkodawcy. Tryb przewidziany w art. 679 k.p.c. ma charakter wyjątku, który nie powinien być interpretowany rozszerzająco, zgodnie z zasadą *exceptiones non sunt extendendae*. Trzeba mieć jednak na względzie, że w chwili obecnej znowelizowany art. 403 (po zmianie wprowadzonej ustawą z dnia 5 grudnia 2008 roku o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571)) również nie zawiera jednoznacznej podstawy prawnej do badania wszystkich postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy. Trzeba przyjąć, że z treści art. 679 k.p.c. nie wynika, że pozwala on na uchylenie lub zmianę tylko jednego postanowienia spadkowego. Tożsama konieczność przeprowadzenia dowodu określonego w art. 679 k.p.c. powstaje bowiem niezależnie od liczby prawomocnych postanowień spadkowych wydanych po tym samym spadkodawcy. Pomimo wskazanych wątpliwości proceduralnych, więcej argumentów przemawia jednak za tą koncepcją wykładni, zgodnie z którą w razie wielokrotnego stwierdzenia nabycia spadku po tej samej osobie, celem wyeliminowania patologicznej sytuacji prawnej należy zastosować tryb przewidziany w art. 679 k.p.c.

W opinii Rzecznika postępowanie uregulowane w art. 679 k.p.c. zastępuje we wskazanym tam zakresie skargę o wznowienie postępowania. Wynika to wprost z treści art.

524 § 1 k.p.c. Istnienie kilku prawomocnych postanowień nie oznacza automatycznego wyłączenia możliwości zastosowania art. 679 k.p.c. Wydaje się, że decydujące znaczenie ma charakter dowodu, który ma zostać przeprowadzony w tym postępowaniu oraz cel, którym jest doprowadzenie do stanu zgodnego z prawdą materialną. Skarga o wznowienie postępowania w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku będzie możliwa tylko wówczas, gdy podstawa skargi nie będzie obejmowała przesłanek bądź okoliczności uzasadniających uruchomienie trybu z art. 679 k.p.c. (*por. post. SN z dnia 14 września 2004 r. III CK 458/03, orzeczenie niepublikowane; post. SN z dnia 26 czerwca 2002 r. III CZ 64/02, orzeczenie niepublikowane; post. SN z dnia 14 października 2009 r. V CSK118/09, orzeczenie niepublikowane*).

Należy zwrócić także uwagę na znaczenie oraz skutki, jakie w obrocie prawnym ma postanowienie spadkowe oraz na negatywne następstwa przyjęcia pierwszej koncepcji, zgodnie z którą w przypadku istnienia dwóch lub więcej postanowień spadkowych należy wznowić postępowanie.

Nie można zapominać, że skutki prawne postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku mają doniosły wpływ na stosunki majątkowe i osobiste spadkobierców, zwłaszcza w relacjach z osobami trzecimi oraz z organami państwa, w tym z sądami powszechnymi i organami administracji publicznej. Podmioty te najczęściej w ogóle nie będą wiedziały, że w sprawie konkretnego spadkobiercy istnieje kilka prawomocnych postanowień spadkowych. Postanowienie stwierdzające nabycie spadku przez określone osoby jest skuteczne *erga omnes*.

Należy wskazać, że przepisy postępowania cywilnego przewidują bardzo krótki, bo zaledwie trzymiesięczny termin do ewentualnego wniesienia skargi o wznowienie postępowania (art. 407 k.p.c.). W rezultacie, może dochodzić do sytuacji, w których na skutek upływu krótkiego terminu do wniesienia skargi o wznowienie w obrocie prawnym pozostaną sprzeczne postanowienia spadkowe po tym samym spadkodawcy. Nie da się również wykluczyć sytuacji, że każde z tych postanowień będzie wadliwe. Taki stan rzeczy blokuje działania spadkobierców w stosunku do składników spadku oraz naraża osoby trzecie na zawieranie umów z osobami, które w rzeczywistości spadkobiercami nie są. Co bardzo istotne, prawomocne postanowienie spadkowe wiąże wszystkie organy państwa (*art. 365 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.*) w kwestii następstwa prawnego po danej osobie. Bezpieczeństwo obrotu wymaga, by następstwo to było ustalone w sposób pewny i jednoznaczny. W państwie prawnym niedopuszczalna jest bowiem sytuacja, w której np. w toku postępowania sądowego lub administracyjnego okazuje się, że jest kilku następców prawnych, z których każdy

legitymuje się prawomocnym postanowieniem spadkowym, a których wskutek opisanych okoliczności nie da się wzruszyć. Można zatem wyobrazić sobie sytuację, w której w toku postępowania administracyjnego organ uzyska dwa lub więcej sprzecznych postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy (*por. J. Forystek, glosa do post. SN z dnia 26 listopada 2009 roku III CSK 30/09, Rejent 2010, nr 6 s. 122-130*). Prawdziwy problem pojawi się wówczas, gdy spadkobiercom upłynie termin określony w art. 407 k.p.c. do złożenia skargi o wznowienie postępowania tylko dlatego, że dla ochrony swoich praw wybrali tryb określony w art. 679 k.p.c. Uczestnicy postępowania dowiedzą się, że wybrali niewłaściwy tryb postępowania dopiero z uzasadnienia postanowienia oddalającego wniosek złożony zgodnie z art. 679 k.p.c, a na złożenie skargi o wznowienie będzie już za późno. Termin do wniesienia skargi o wznowienie postępowania jest wprawdzie terminem procesowym i możliwe jest jego przywrócenie, ale zgodnie z art. 169 § 1 k.p.c. wniosek o przywrócenie terminu wnosi się w terminie tygodnia od dnia ustania przyczyny uchybienia terminu, a po upływie roku od uchybionego terminu jego przywrócenie jest dopuszczalne tylko w wypadkach wyjątkowych. Nie można zatem wykluczyć sytuacji, w której spadkobiercy nie będą w stanie w terminie wnieść skarg o wznowienie postępowania, czego skutkiem będzie istnienie w obrocie prawnym kilku prawomocnych postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy, których w żaden sposób nie będzie można już wzruszyć.

Stosownie do treści art. 679 k.p.c. ten, kto był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku może tylko wówczas żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, gdy żądanie opiera na podstawie, której nie mógł powołać w tym postępowaniu, a wniosek o zmianę składa przed upływem roku od dnia, w którym uzyskał tę możliwość. Termin roczny przewidziany dla uczestników postępowania jest na tyle długi, że w znacznym stopniu pozwala na uniknięcie sytuacji uchybienia terminu. Przepisy k.p.c. nie przewidują natomiast żadnego terminu do złożenia wniosku w trybie art. 679 k.p.c. przez osoby, które nie były uczestnikami postępowania, którego wniosek dotyczy.

Trzeba jeszcze zwrócić uwagę, że nawet jeżeli spadkobiercy skutecznie przeprowadzą postępowanie w przedmiocie wznowienia postępowania, to nie oznacza to, że ich prawa będą należycie chronione. Trzeba mieć bowiem na względzie treść art. 416 k.p.c, który wprowadza zakaz dalszego wznowiania postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem wydanym na skutek skargi o wznowienie postępowania. Przyjęcie pierwszego kierunku wykładni oznaczałoby całkowitą niemożność wzruszenia postanowienia spadkowego wydanego na skutek skargi o wznowienie, gdyby ujawniło się kolejne postanowienie

spadkowe nieznanie sądowi rozpoznającemu skargę o wznowienie. Przypadków takich nie da się wykluczyć, a system prawny oparty na konstytucyjnej zasadzie ochrony prawa do dziedziczenia powinien przeciwdziałać istnieniu w obrocie wadliwych postanowień spadkowych.

W ocenie Rzecznika, postanowienie spadkowe, które nie odpowiada prawdzie materialnej, a zatem nie stwierdza, że spadek nabyli rzeczywiści spadkobiercy, godzi zarówno w porządek publiczny jak i prawa osób trzecich. Zgodnie z art. 670 k.p.c. sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. Obowiązkiem sądu jest zatem dążenie do prawdy materialnej w zakresie ustalenia kręgu spadkobierców oraz przysługujących im udziałów spadkowych.

Przyjęcie pierwszego kierunku wykładni, w praktyce oznaczałoby znaczne zwiększenie ryzyka utraty majątku spadkowego przez rzeczywistych spadkobierców. Tymczasem prawo powinno maksymalnie chronić rzeczywistych spadkobierców i ułatwiać eliminowanie wadliwych postanowień spadkowych zwłaszcza, że prawo do dziedziczenia jest chronione przez art. 21 ust. 1 Konstytucji. Możliwość eliminowania nieprawidłowości, które mogą powstać na tle postępowań spadkowych np. wydanie kilku postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy, powinna charakteryzować się dostępnością i odformalizowaniem. Skarga o wznowienie postępowania w przeciwieństwie do trybu z art. 679 k.p.c. tych kryteriów nie spełnia. Postępowanie uregulowane w art. 679 k.p.c. ma bardziej uniwersalny charakter. Ponadto, za jego stosowaniem w sytuacji wielokrotnego stwierdzenia nabycia spadku po tym samym spadkodawcy przemawiają także względy bezpieczeństwa obrotu, porządku publicznego oraz ochrony interesów osób trzecich.

Z tych wszystkich względów, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich należy przychylić się do drugiego kierunku wykładni, wyrażonego przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 21 kwietnia 1994 roku (*III CZP 40/94, OSNC 1994/11/210*) oraz w uzasadnieniu postanowienia z dnia 8 sierpnia 2003 roku (*V CK 491/02, orzeczenie niepublikowane*). Słusznie Sąd Najwyższy wskazał, że wznowienie postępowania nieprocesowego zakończonego prawomocnym postanowieniem co do istoty sprawy możliwe jest tylko w tych wypadkach, w których na podstawie przepisów k.p.c. prawomocne postanowienie kończące postępowanie nie może być zmienione lub uchylone. Do przepisów wyłączających skargę o wznowienie postępowania Sąd Najwyższy zaliczył art. 679 k.p.c. Zasadnie także Sąd przyjął, że wznowienie postępowania nie jest potrzebne skoro łatwiej można uzyskać ten sam wynik na innej drodze. W ocenie Rzecznika, art. 679 k.p.c. jest odpowiedni nie tylko w sytuacji, gdy w obrocie prawnym funkcjonuje jedno wadliwe

postanowienie spadkowe, lecz również wtedy, gdy w obrocie prawnym znajdują się dwa lub więcej prawomocnych postanowień spadkowych po tym samym spadkodawcy, stwierdzających nabycie spadku na rzecz różnych spadkobierców. Postępowanie przewidziane w art. 679 k.p.c. zastępuje skargę o wznowienie postępowania, służy uproszczeniu oraz odformalizowaniu postępowania. Pozwala na wzruszenie i likwidację patologicznej sytuacji prawnej poprzez uchylenie wadliwych postanowień. Zastosowanie trybu przewidzianego w art. 679 k.p.c. lepiej chroni interesy spadkobierców i nie naraża ich na problemy prawne, które ze szkodą dla nich oraz osób trzecich powstają na skutek zastosowania kierunku wykładni opowiadającego się za koniecznością wznowienia postępowania. Rzecznik wyraża także przekonanie, że o ile terminy z art. 407 k.p.c. mają charakter dyscyplinujący strony i służą stabilizacji stosunków prawnych wynikających z prawomocnych orzeczeń, to niemniej jednak w tak patologicznej sytuacji, jaką jest istnienie kilku sprzecznych prawomocnych postanowień spadkowych, system prawny nie powinien dążyć do swoistej „penalizacji” niedbałego spadkobiercy, który przepisany terminom uchybił, ale sprzyjać skutecznemu rozwiązaniu tej sytuacji - głównie z uwagi na prawa i interesy osób trzecich. Utrzymywanie w obrocie sprzecznych orzeczeń, które *de facto* są skuteczne *erga omnes* może rodzić trudne do przewidzenia komplikacje dla wszystkich uczestników tego obrotu. Stabilizacja takiego stanu nie może zatem być uznana za wartość wymagającą ochrony.

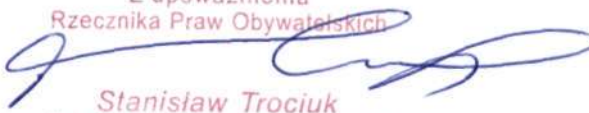
Niezależnie jednak od tego, która z powyższych koncepcji jest właściwa i które z teoretycznych uzasadnień zyska akceptację Sądu Najwyższego, w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich najistotniejsze jest przede wszystkim jednoznaczne rozstrzygnięcie poruszonej tu kwestii. Pozwoli to na usunięcie stanu niepewności co do wyboru właściwego środka prawnego i uniknięcie sytuacji, w których wszczęcie postępowania w trybie art. 679 k.p.c. spowoduje upływ terminu do wniesienia skargi o wznowienie postępowania i wobec stanowiska sądu orzekającego w sprawie, nie będzie można już doprowadzić do wzruszenia sprzecznych ze sobą prawomocnych postanowień spadkowych.

W związku z powyższym na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich wnoszę o podjęcie przez Sąd Najwyższy uchwały mającej na celu wyjaśnienie postawionego na wstępie zagadnienia prawnego. Wniosek ten Rzecznik Praw Obywatelskich uważa za konieczny i zasadny. W przekonaniu Rzecznika Praw Obywatelskich jednolite ukształtowanie orzecznictwa sądów odnoszącego się do problemu eliminowania z obrotu prawnego wadliwych postanowień spadkowych ma oczywiste znaczenie nie tylko dla wymiaru sprawiedliwości poprzez zapewnienie bezpieczeństwa prawnego, ale przede wszystkim dla

ochrony praw spadkowych rzeczywistych spadkobierców oraz praw osób trzecich korzystających z domniemań wynikających z postanowienia spadkowego. Zdaniem Rzecznika pełna realizacja gwarancji konstytucyjnych z art. 21 ust. 1 Konstytucji wymaga, by osoby uprawnione miały pewność, z których instrumentów procesowych - i w jaki sposób - mogą korzystać w celu ochrony przysługujących im praw.

Załączniki:

6 kopii wniosku

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich